

Каламаж Р.В.

Я-КОНЦЕПЦІЯ В КОНТЕКСТІ КОГНІТИВНИХ СТИЛІВ

У статті обґрунтовується доцільність вивчення професійної Я-концепції з позиції когнітивних стилів – складових метакогнітивного рівня індивідуальності людини. Такий підхід дає можливість вирішувати проблему недостатньої представленості в психологічних дослідженнях Я-концепції індивідуальних відмінностей в її структурі та формуванні.

Аналізуються напрацювання зарубіжних та вітчизняних дослідників стосовно зв'язків КС з характеристиками особистості та її самосвідомості. Наводяться результати власного емпіричного дослідження.

The article proves the expediency of studying professional I-conception from the viewpoint of cognitive styles which are the components of meta-cognitive level of human individuality. The above-mentioned approach provides an opportunity to solve the problem of insufficient representation of individual differences in structure and formation of I-conception in psychological studies of the latter.

The achievements of foreign and domestic researchers are analyzed in accordance with the relations that exist between CS (cognitive styles) and characteristics of personality and its self-consciousness. The results of author's empirical research are also provided in the article.

Аналіз літератури, присвяченої формуванню професійної Я-концепції фахівців, показує, що в наукових дослідженнях переважає виявлення загальних закономірностей формування та функціонування Я-концепції, у той час як індивідуальні відмінності стосовно цього феномена вивчені недостатньо. Разом з тим Я-концепція надто складне і специфічне психічне утворення, для більш повного розуміння

якого, на нашу думку, слід враховувати не тільки загальноприйняті підструктури: когнітивну, емоційно-ціннісну, поведінкову, а й виділити підструктуру, найбільш релевантну індивідуальності людини.

Скажімо, одним із показників розвинутої самосвідомості вважається когнітивна складність та диференційованість образу “Я”. Цей показник переважно розуміється як системність, цілісність, глибина та повнота якостей “Я”, що входять в образ “Я”, наявність своєрідних нюансів, напівтонів. Так, одні люди можуть вважати, що вони володіють невеликою кількістю важливих якостей, кожна з яких релевантна якійсь значній сфері їх соціального життя. Інші сприймають себе з точки зору великої кількості якостей, в різному ступені релевантних різним сферам життєдіяльності. Логічно вважати, що складність та диференційованість образу Я сприяє більшій адаптивності людини в складних, конфліктних чи стресових ситуаціях. Дослідження американського вченого Лайнвілла продемонстрували, що когнітивна складність слугує “буфером”, який захищає від згубного впливу стресових життєвих обставин. Однак подальші дослідження не довели однозначного зв’язку між складністю Я та психічним досвідом. Швидше, навпаки, були отримані суперечливі дані. Було з’ясовано, що загальна складність чи диференційованість Я-концепції може складатися з показників позитивної та негативної складності. Люди з більш складними негативними уявленнями про себе виявилися більш схильними до депресії. В інших дослідженнях (Donohue, Robins, Roberts, & John, 1993) були отримані дані швидше про негативний, ніж позитивний вплив високодиференційованої Я-концепції (диференційована Я-концепція за критерієм інтегрованості/диференційованості уявлень людей про власні особистісні якості щодо різних соціальних ролей пов’язана з більш високим рівнем депресії та більш низьким рівнем самооцінки й міжособистісної адаптованості) [8].

Таким чином, актуальність вивчення Я-концепції з точки зору індивідуальних відмінностей очевидна. На нашу думку, методичний потенціал когнітивної психології ще недостатньо використаний у вітчизняній психологічній науці для вивчення самосвідомості людини, й зокрема професійної Я-концепції. Вважаємо, що традиційне розуміння

когнітивного компоненту Я-концепції як знань про себе, що проявляються в структурі Я-образу в контексті його множинності та багатоаспектності, не може слугувати повноцінною основою для здійснення якісного формувального впливу на розвиток Я-концепції. Останнє можливе, на нашу думку, тільки із врахуванням більш складного – метакогнітивного рівня психічної організації, оскільки "чим вищий рівень організації, тим складніший та багатогранніший взаємозв'язок зовнішнього і внутрішнього, тим більш радикальному перетворенню піддаються впливи, що йдуть ззовні, та тим гнучкішою стає реалізовувана активність". У контексті останнього не менш важливим аргументом виділення у структурі Я-концепції метакогнітивної складової є вихідна засада її функціонування як системи – прагнення до гомеостазу, досягнення внутрішньої узгодженості особистості. На наш погляд, саме вихід на метакогнітивний рівень надає системі та її ієрархічним зв'язкам не тільки більшої усталеності, змістовної наповненості компонентам, але й, що не менш важливо, більшої гнучкості.

Важливість звернення до метакогнітивного рівня Я-концепції обумовлюється й тим, що з метою адекватної адаптації у сфері професійної чи навчальної діяльності, формування індивідуального стилю діяльності суб'єкт повинен весь час звертатися до свого Я, вдосконалювати знання про себе, перш за все з метою усвідомлення тих змін, які необхідно здійснити у своїй особистості. Врахування дії метакогніції робить процес розвитку Я-концепції більш цілеспрямованим і передбачуваним. Такі метакогнітивні механізми, як когнітивні стилі, рефлексія, метапізнання забезпечують формування ієрархії інформаційних ознак (семантичних, ціннісних та інших систем), релевантних різним соціально-рольовим контекстам самопізнання, а також вибірковість цих інформаційних ознак.

Основним завданням цієї статті є звернення до проблеми когнітивних регуляторів навчально-професійної діяльності студентів й, зокрема, когнітивних стилів як стабільних індивідуально-своєрідних способів прийому та переробки інформації у контексті професійної Я-концепції.

Перш за все слід зазначити, що поняття когнітивного стилю прийшло до нас в середині минулого століття із західної

психології, яка пов'язувала стильові відмінності у першу чергу з індивідуальністю людини на противагу діяльницькому підходу у вітчизняній психології. Однак, як справедливо зазначає І. Шкуратова, різниця в підходах не заважає побудові єдиної моделі стильових характеристик індивідуальності. “Стиль діяльності і когнітивний стиль представляють собою стильові особливості індивідуальності, що розташовуються в різних площинах. Когнітивний стиль як регулятор перебігу психічних процесів повинен проявляти себе практично у всіх видах діяльності. З іншого боку, стиль діяльності не може виводитися тільки з особливостей когнітивного стилю, оскільки детермінований ще багатьма іншими факторами” [13, с. 30-31].

Важливими для дослідження професійної Я-концепції юристів вважаємо положення теорії індивідуального стилю діяльності про те, що поява стилю пов'язана із певною свободою в межах кордонів, які дозволяють людині проявляти свою індивідуальність у постановці проміжних цілей, виборі засобів для їх досягнення та реалізації самої діяльності [10]. І.Шкуратова, розвиваючи положення Мерліна, зазначає, що внутрішня та зовнішня свобода діяльності є умовою породження стилю. Зона невизначеності суб'єктивно обумовлена: там, де одна людина бачить багато рішень, інша бачить лише одне [13, с. 17]. Іншим важливим положенням є те, що стиль формується тільки за наявності позитивного ставлення до діяльності та прагнення зробити її якнайкраще [10]. Застосовуючи ці положення до аналізу юридичної діяльності, слід зазначити, що її специфікою є чітка процесуальна регламентованість, однак це не означає, що юридична діяльність не залишає її суб'єкту внутрішньої свободи для формування індивідуального стилю, обов'язковою складовою якого є когнітивний стиль.

Про те, що когнітивний стиль є важливим інтеграційним механізмом формування Я-концепції, свідчать виконуваним функції в системі індивідуальності людини.

Зокрема, за визначенням І.Шкуратової, когнітивні стилі, як і інші стильові утворення особистості, виконують такі функції:

1) *адаптаційну*, що полягає в пристосуванні індивідуальності до вимог даної діяльності та соціального середовища;

2) *компенсаторну*, оскільки їх формування будується з опорою на сильні сторони індивідуальності із врахуванням слабких сторін;

3) *системоутворюючу*, що дозволяє, з одного боку, формуватися стилю на основі тих характеристик індивідуальності, які склалися раніше, а з іншого боку, впливати на багато аспектів поведінки людини;

4) *самовираження*, що полягає в можливості індивідуальності виразити себе через унікальний спосіб виконання діяльності чи через манеру поведінки [17]. Ця функція вказує на зв'язок когнітивного стилю та індивідуального стилю діяльності.

Таким чином, функції когнітивних стилів досить сильно пов'язані із гнучкістю системи, її адаптаційними можливостями, і разом з тим їх можна розглядати в числі механізмів, які забезпечують інтеграцію системних компонентів та саморегуляцію.

З метою побудови задач дослідження професійної Я-концепції юристів у контексті когнітивно-стильового підходу проаналізуємо напрацювання, які склалися в працях зарубіжних та вітчизняних дослідників стосовно можливих зв'язків індивідуальної своєрідності отримання, переробки та інтерпретації інформації з характеристиками самосвідомості.

Виділяють чотири основних джерела стильового підходу в зарубіжній психології:

1. Гештальтпсихологічна традиція (теорія психологічної диференціації Г.Віткіна).

2. Психоаналітична традиція (теорія когнітивних контролів Дж. Клейна, Р. Гарднера, Ф. Хольцмана, Г. Шлезінгера та ін.).

3. Дослідження індивідуальних стратегій категоризації (теорія когнітивного темпу Дж.Кагана).

4. Когнітивні теорії особистості (теорія індивідуальних понятійних систем О. Харві, Д. Ханта, Х. Шродера, а також теорія персональних конструктів Дж. Келлі) [9, с.283].

Дослідниками було виділено десятки біполярних параметрів когнітивного стилю. Найбільш досліджені з них ми узагальнили у вигляді нижчеподаної таблиці.

Таблиця 1.

Теоретичне джерело стилю	Назва КС	Сутність стилю	Методики діагностики
1. Гештальт-психологічна традиція	Полеза- лежність- поленеза- лежність	1) Легкість ви- членення части- ни з цілого; 2) Тенденція до інтерперсональ- ної чи інтра- персональної орієнтації.	1) Методика “Рамка-стержень” 2) Методика “Кім- ната, що оберта- ється” 3) Методика “Включені фігури” за Готтшальдом.
2. Психоаналітична традиція	Вузкий-широкий діапазон еквівалентності (у вітчизняній психології поширена назва – аналітичність-синтетичність)	Схильність ви- користовувати або багато, або мало категорій при сприйнятті того, що від- бувається.	1) Методика “Вільне сорту- вання об’єктів” (Гарднер).
	Ригідний -гнучкий пізнаваль- ний конт- роль	Ступінь суб’єктивних труднощів при зміні способів діяльності	1) Методика словесно-колірної інтерференції Струпа 2) Методика віль- них асоціацій
	Толеран- ність до нереалі- стичного досвіду	Особливості сприйняття в ситуаціях не- визначеності, двозначності, суперечливості.	1) Методика Рор- шаха 2) Методика з використанням спеціальних ліній
	Згладжу- вання-за- гострю- вання	Особливості збереження в пам’яті ма- теріалу, що запам’ятався	1) Методика “Оцінка послідов- ності квадратів”
3. Теорія когнітивного темпу	Імпуль- сивність- рефлек- сивність	Пов’язаний з прийняттям рішень в умовах невизначеності	1) Методика по- рівняння схо- жих малюнків (Д.Каган)

4. Теорія персональних конструктів Келлі	Когнітив- на склад- ність- простота	Оперування різною кількіс- тю конструктів при сприйнят- ті об'єкта чи ситуації	Метод репертуар- них решіток
---	--	---	---------------------------------

Найбільше теоретичних узагальнень та емпіричних даних стосовно особливостей самосвідомості в контексті когнітивно-стильових відмінностей знаходимо в межах теорії психологічної диференціації Г. Віткіна, сутність якої полягає в існуванні стабільних індивідуальних відмінностей в ступені артикульованості сприйняття навколишнього світу й самого себе. Більш високо артикульоване сприйняття означає як більшу деталізацію, так і кращу організацію перцептивного поля [17]. Згідно з Г. Віткіним рівень психологічної диференціації суб'єкта проявляється в чотирьох основних психологічних сферах [17,9, 16], з яких зазначимо:

– *Відчуття особистісної автономності* (або відчуття сепаратної ідентичності), що відображає зростання диференціації образу "Я" та проявляється в особливостях між-особистісної взаємодії. Зокрема, люди, залежні від поля, схильні до інтерперсональної орієнтації, тоді як незалежні – до інтраперсональної орієнтації. Г. Віткін описав три категорії поведінкових проявів відчуття сепаратної ідентичності [цит. по 17]: здатність діяти самостійно, без підтримки з боку інших за рахунок добре структурованого "Я"; перевага використання власних думок, установок і суджень в конфліктній ситуації; стабільність самооцінки та уявлення про себе в різних соціальних контекстах.

– *Спеціалізовані контролю та захисти* в психотравмуючих ситуаціях. За низького рівня психологічної диференціації переважають неспеціалізовані захисти у формі витіснення та заперечення, для яких характерні неприйняття травмуючої ситуації чи повне блокування небажаного досвіду. За високого рівня психологічної диференціації спостерігаються спеціалізовані захисти у формі інтелектуалізації, що передбачають переробку досвіду, розділення його афективних та раціональних сторін. Таким чином окремим предметом дослідження може бути виявлення особливостей та відмінностей у схильності до застосування тих чи інших психоло-

гічних захистів, здатності до рефлексії як переосмислення ситуації, до копінгових стратегій поведінки у студентів з різними когнітивними стилями.

Що стосується Я-концепції, то її диференційованість у психологічній літературі розглядається в різних аспектах. Так, виходячи з поглядів В.В. Століна, І.І. Чеснокової про рівні самосвідомості, можна стверджувати, що другий рівень самосвідомості – це є диференційована від соціуму складова, це та частина Я, що надає суб'єкту відчуття власної унікальності. Таким чином, диференціація від соціуму є важливим аспектом становлення самосвідомості. Якщо говорити про індивідуальні відмінності в характеристиці Я-концепції у названому контексті, то чітко простежується зв'язок із когнітивним стилем полезалежність-полenezалежність, оскільки він відповідає за розмежування між простором Я та зовнішнім світом й за вибір переважної орієнтації при прийнятті рішень на інших людей чи на себе. Наскільки знання про себе, свої професійні якості, здібності, еталонний образ професіонала тощо інтегровані до власного Я, наскільки вони є продуктом роботи власної самосвідомості, а не є інтроеційованими, запозиченими чи прийнятими просто на рівні знання від інших людей? Чи є відмінності між полезалежними та полenezалежними в означеному плані? З'ясування цього питання є важливим для прогнозування мотивуючої та регулюючої функції Я-концепції. Хоча зрозуміло, що не може бути однозначної, лінійної відповіді на кшталт того, що оскільки полenezалежні люди мають більш диференційовану систему уявлень про навколишній світ та про себе, то й регулююча функція Я-концепції буде реалізовуватись більш успішно. Якщо врахувати те, що юридична професія належить до типу “людина-людина”, в якій комунікація посідає провідну позицію в психологічній структурі професійної діяльності, то стає очевидним, що в комунікативній діяльності більші шанси на успіх мають саме полезалежні, які більше цікавляться чужими думками, оцінками та не схильні до дистанціювання від інших людей.

О. Деркач, Є. Селезньова говорять уже про інший рівень диференціації, яка пов'язана із злитістю суб'єкта і об'єкта в процесах самопізнання, коли людина дивиться на себе як на іншого, немовби незалежно щодо себе. Саме з уміння-

ми здійснити таку диференціацію себе як об'єкта і суб'єкта, на думку авторів, пов'язані внутрішні труднощі реалізації когнітивного компонента [2, с. 84]. У такому розумінні диференційованість професійної Я-концепції, на наш погляд, слід розглядати у зв'язку з рефлексією та метапізнанням, тобто знанням власних особливостей когнітивної діяльності. Володіючи інформацією про переваги та недоліки власного самопізнання, людина може обрати більш оптимальні стратегії для успішного оволодіння професією.

Диференційованість Я-концепції можна розглядати також в контексті когнітивної складності та структурованості образу "Я", що спонукає звернутися до такого параметру, як когнітивна складність/простота.

Серед вітчизняних досліджень когнітивних стилів слід відзначити праці М. Холодної, І. Шкуратової, І. Палея, М. Єгорової, В. Колги, С. Парилис та ін. Треба сказати, що зростає інтерес до проблематики когнітивних стилів й в українській психологічній науці. Зокрема в останні роки були захищені дисертації, в яких вивчалися: когнітивно-стильові характеристики у зв'язку з навчальною діяльністю студентів (О.Б. Напрасна); КС як чинники професійного становлення, зокрема їх зв'язок із різними сторонами самосприйняття власного професійного Я та низкою таких особистісних характеристик, як рівень самооцінки, тривожність, локус контролю, зміст мотиваційних тенденцій та професійних цілей (Л.Л. Жердецька); вплив КС на процес спілкування, зокрема вплив когнітивної складності на різні напрямки сприйняття себе та інших людей, взаємозв'язок між стильовими та змістовими характеристиками оцінки себе та інших людей (А.А. Студенікін); когнітивний стиль особистості як чинник процесу розуміння тексту (Л.І. Романовська) та ін.

Насамперед звернемо увагу на важливі методичні положення, висловлені М.Холодною стосовно місця когнітивних стильових феноменів у структурі особистості:

– когнітивні стилі розглядаються як прояв особистісної організації в цілому, а не тільки пізнавальної сфери, оскільки індивідуальні способи переробки інформації тісно пов'язані з потребами, мотивами, афектами;

– когнітивні стилі трактуються як посередники між

суб'єктом і дійсністю, оскільки прямо впливають на особливості перебігу адаптаційних поведінкових процесів [16, с. 14-15]. Автор звертає увагу на те, що практично кожен стильовий параметр на емпіричному рівні виявляється пов'язаним з тими чи іншими особистісними особливостями.

У такому ключі досліджувала когнітивні стилі як чинники професійного становлення майбутніх психологів Л.Л. Жердецька, розглядаючи когнітивний стиль як системну характеристику, “яка наскрізно пронизує всю особистісну організацію індивіда” і є “своєрідним результатом взаємодії пізнавальної і особистісної складової суб'єкта, яка безпосередньо впливає на формування способів постановки та розв'язання завдань, на прийняття рішення та цілепокладання” [5, с. 7]. Нею доведено, що когнітивно-стильові відмінності майбутніх психологів мають суттєвий вплив на формування їх “професійного Я”, а також позначаються на специфіці завоювання ними професійної діяльності.

Л.І. Романовська у своєму дисертаційному дослідженні показала поєднання акцентованості когнітивних характеристик з домінуванням певних особистісних рис, а саме з креативністю, рефлексивністю, почуттєвістю, активністю. Авторка довела, що розвиток згаданих особистісних якостей пов'язаний із когнітивними процесами розуміння тексту. Зокрема зниження крайніх проявів когнітивно-стильових особливостей виявилось пов'язане зі зростанням успішності діяльності, спрямованої на розуміння тексту [12].

На тенденцію зростання успішності навчальної діяльності при збільшенні стильової гнучкості, досягненні мобільності когнітивного стилю вказують й інші дослідники (Т.А. Гусева, С.І. Кудінов, І. Шкуратова, М. Холодна та ін.).

А.А. Студенікін, досліджуючи вплив когнітивного стилю особистості на процес спілкування, доводить, що механізм когнітивного стилю проявляється в характеристиках образу інших людей і самого себе, впливаючи тим самим на поведінку індивіда у сфері спілкування. Ним встановлено, що відмінності в ступені диференційованості соціального світу (когнітивна простота – когнітивна складність) передбачають особливості в змістових характеристиках образів інших людей і самого себе. Показниками соціальної перцепції, що визначалися автором за допомогою Реп-тесту, виступали: середня

величина ідентифікації себе з іншими людьми, число максимальних значень ідентифікації себе з іншими людьми, розмах ідентифікації, позитивність самооцінки, середня величина позитивності оцінки інших людей [14, с.11]. Встановлено, що особи з низькою когнітивною складністю оцінюють себе й інших людей переважно в позитивному ключі, ідентифікують себе з багатьма знайомими людьми і є малотривожними. Індивіди з високою когнітивною складністю сприймають себе й інших людей менш позитивно, мало ідентифікують себе зі своїм оточенням та є високотривожні. Таким чином, застосування такого виміру, як величина позитивної оцінки себе та інших людей, дозволило виявити зв'язок між стильовими та змістовими аспектами сприйняття. Зокрема узагальнене сприйняття навколишніх (низька когнітивна складність) дозволяє виявити велику схожість між собою та іншими людьми, а це, в свою чергу, призводить до більш позитивної їх оцінки при умові достатньо високої самооцінки [там само, с.12].

Разом з тим в доступній нам літературі при достатній представленості досліджень КС відсутні експериментальні роботи, в яких розглядалась би проблема формування професійної Я-концепції юристів у взаємозв'язку із когнітивно-стильовими характеристиками під впливом фактору вузівської професіоналізації.

Як показали дослідження зарубіжних та вітчизняних дослідників, когнітивні стилі визначають багато в чому не тільки відображення зовнішньої інформації, що надходить із предметного та міжособистісного світу, а й із внутрішнього, пов'язаного із самовідчуттям та Я-концепцією. Однак проведений вище аналіз теоретичних напрацювань стосовно дослідження когнітивних стилів наводить на розуміння проблеми методичного забезпечення емпіричного дослідження Я-концепції у контексті когнітивних стилів. Як зазначають дослідники (І. Шкуратова), когнітивний стиль проявляється більше там, де є дія (реальна поведінка, об'єктивні тести), а методичний інструментарій вивчення Я-концепції заснований переважно на рефлексії (питальники). Об'єктивні показники, які характеризують ступінь прояву більшості параметрів когнітивного стилю, вираховуються за критеріями правильності виконання завдань; часу, витраченого на виконання задачі; кількості допущених помилок та їх відпо-

відними співвідношеннями.

Проведене нами емпіричне дослідження на вибірці студентів-юристів 3-го та 5-го курсів Національного університету “Острозька академія” (34 чол.) мало на меті з’ясування взаємозв’язку такого параметру когнітивного стилю, як полезалежність-поленезалежність з індивідуально-психологічними характеристиками особистості, які є показниками позитивності Я-концепції: особистісною та ситуативною тривожністю, мотивацією досягнень, емоційною стійкістю, самоконтролем, силою Я. До програми дослідження ми включили також з’ясування взаємозв’язку між параметрами когнітивного стилю та навчальною успішністю студентів-юристів. При цьому ми виходили з того, що формування професійної Я-концепції студентів не може розглядатися тільки як самодостатнє завдання, а повинне вирішуватися у контексті успішного опанування професійним навчанням та формуванням індивідуального стилю “освоєння” діяльності (термін Л. Карташевої).

Для оцінки когнітивного стилю була використана методика: тест “Включені фігури” за Готтшальдом. Для діагностики названих індивідуально-психологічних характеристик були використані: методика діагностики тривожності Спілбергера-Ханіна, опитувальник мотивації Мехрабіана, 16-факторний особистісний опитувальник Кеттелла (фактори В, С, G, Q3).

У досліджуваній вибірці кількість студентів із когнітивним стилем полезалежність-поленезалежність розподілилася таким чином: 53% – полезалежні; 47% – поленезалежні.

Математична обробка результатів дослідження проводилась за допомогою методу кореляційного аналізу за критерієм Пірсона, а також порівнювалися середні значення для груп з різними параметрами когнітивного стилю. Статистично значимих кореляцій параметру полезалежність-поленезалежність із досліджуваними індивідуально-психологічними характеристиками виявлено не було.

Порівняння кореляційних профілів полезалежних і поленезалежних студентів показало існування особливостей у взаємозв’язках між досліджуваними індивідуально-психологічними особливостями, а також навчальною успішністю. Зокрема у підгрупі полезалежних студентів були виявлені

такі статистично значущі кореляційні зв'язки:

підгрупа ПЗ	Ситуативна тривожність
Особистісна тривожність	0,794 на рівні 0,006
	Особистісна тривожність
Емоційна стійкість	-0,706 на рівні 0,023
	Мотивація досягнення
Навчальна успішність	0,830 на рівні 0,041

На нашу думку, такі результати дають підстави припустити про переважання емоційного компоненту у формуванні інтеграційних зв'язків у системі Я-концепції полезалежних. Однак це припущення вимагає перевірки подальшими дослідженнями.

У кореляційному профілі полезалежних студентів утворився тільки один статистично значимий і дуже тісний кореляційний зв'язок між полезалежністю і навчальною успішністю (коефіцієнт кореляції становить 0,934 на рівні 0,002).

Перегрупування вибірки за критеріями навчальної успішності: висока, середня та нижче середнього й порівняння процентного співвідношення полезалежних та полезалежних студентів у виділених підгрупах не показало істотних відмінностей у їх представленості. Зокрема у підгрупах студентів з високою успішністю та з успішністю нижче середнього процентне співвідношення ПЗ і ПНЗ становить 50%, серед студентів з середньою успішністю трохи більше полезалежних, що не дає можливості говорити про статистично значимі відмінності. Такі результати, на нашу думку, можна пояснити тим, що полезалежні досягають однакових результатів у навчальній успішності з полезалежними за рахунок інших чинників, зокрема навчальної мотивації. Як зазначає І. Шкуратова, "вивчення будь-якого стилю бажано проводити у зв'язку із цілями і мотивацією даної діяльності та з її результативністю. Це дасть можливість простежити весь логічний ланцюг поведінки: з якими цілями – якими засобами – якого результату досягає даний суб'єкт у взаємодії з середовищем [13, с. 33]. У зв'язку з цим слід вказати, що сформована професійна Я-концепція може слугувати

сильним мотивуючим фактором до успішного опанування навчально-професійною діяльністю, а також засобом успішності за умови представленості в її структурі результатів метапізнання.

Крім того, предметом окремого дослідження може бути встановлення взаємозв'язку між різними когнітивно-стильовими профілями (поєднанням полезалежності-полenezалежності з іншими параметрами когнітивного стилю, зокрема гнучкістю-ригідністю, імпульсивністю-рефлексивністю, когнітивною простотою-когнітивною складністю тощо) та параметрами навчально-професійної діяльності. Як зазначає О.Б. Напрасна, “на діяльність людини впливає не один параметр КС, а певний комплекс, який утворює типові форми когнітивного реагування, визначаючи пізнавальну діяльність особистості, зокрема навчальну діяльність студентів. Різні параметри когнітивного стилю діють на різних рівнях переробки інформації. Зокрема такий параметр, як полезалежність – полenezалежність діє на рівні перцептивному, де здійснюється аналіз первинних неструктурованих даних, а, наприклад, гнучкість-ригідність відноситься до четвертого рівня систем інформаційної переробки, на якому формуються особистісні програми та стратегії прийняття рішення” [11, с. 6]. У зв'язку з цим слід вказати на існування точки зору стосовно розрізнення понять когнітивний стиль і когнітивні стратегії [6].

Таким чином, експериментально-психологічне дослідження професійної Я-концепції майбутніх юристів з позицій когнітивно-стильових відмінностей є досить актуальним у теоретичному та практичному сенсі у зв'язку із завданнями оптимізації підготовки фахівців-юристів. Окреслимо такі напрямки використання стильового підходу до дослідження різних аспектів професійної Я-концепції майбутніх юристів:

- виявлення взаємозв'язків параметрів стилів з образом професійного Я, характеристиками професійної самооцінки майбутніх юристів;
- виявлення зв'язків між параметрами стилів та окремими особистісними характеристиками студентів, значущими у професійному аспекті;
- з'ясування особливостей Я-концепції у студентів з різ-

ною сформованістю та мобільністю того чи іншого стилю;

- з'ясування уявлень студентів стосовно можливості професійної успішності людей з різними когнітивно-стильовими профілями в різних сферах юридичної професії;
- порівняння когнітивно-стильових характеристик студентів-юристів з когнітивно-стильовими характеристиками студентів психологів, виходячи з того, що професійне навчання психологів більш спрямоване на рефлексивність, а юристів – на нормування.

Література

1. Барабанщиков В.А. Системность и отражение // Вопросы психологии. – 2002 р. – № 6. – С. 113 -127.
2. Деркач А.А., Селезнева Е.В. Акмеологическая культура личности: содержание, закономерности, механизмы развития. – М.: МПСИ; Воронеж: НПО "МОДЭК", 2006. – 493 с.
3. Дружинин В.Н. Когнитивные способности: структура, диагностика, развитие. – М.: Пер Се, СПб.: Иматон. – М., 2001. – 224 с.
4. Жбанкова Н.В., Лукьянченко Н.В. Особенности когнитивных стилей студентов вузов, обучающихся по двойной специальности // Психология в вузе. – 2008. – № 1. – С.25-37.
5. Жердецька Л.Л. Когнітивні стилі як чинник професійного становлення майбутніх психологів. Дис.канд.психол.наук. 19.00.07. / Прикарпатський нац-ний ун-т ім. В. Стефаника. – Івано-Франківськ, 2006. – 193 арк.
6. Засекіна Л.В. Структурно-функціональна організація інтелекту. – Острог: Вид-во Національного ун-ту "Острозька академія", 2005. – 370 с.
7. Иващенко А.В., Агапов В.С., Барышникова И.В. Я-концепция личности в отечественной психологии. – М.: МГСА, 2000. – 154 с.
8. Капрара Дж., Сервон Д. Психология личности/www.koob.ru
9. Когнитивная психология. Учебник для вузов / Под ред. В.Н. Дружинина, Д.В. Ушакова. – М.: ПЕР СЭ, 2002. – 480 с.
10. Мерлин В.С. Деятельность как опосредующее звено в связи разноуровневых свойств индивидуальности // Проблемы интегрального исследования индивидуальности/ Отв.ред.В.С. Мерлин. – Пермь, 1978. – Вып.2. – С.15-40.
11. Напрасна О.Б. Індивідуально-психологічні особливості когнітивно-стильових характеристик навчальної діяльності студентів: Автореф.дис.канд.психол.наук: 19.00.01 /КНУ ім. Т.Г. Шевченка – К., 2004. – 20 с.
12. Романовська Л.І. Когнітивний стиль особистості як чин-

ник процесу розуміння тексту: Автореф.дис.канд.психол.наук. 19.00.01 / Інститут психології ім.Г.С.Костюка АПН України. – Київ, 2005. – 21 с.

13. Стиль человека: психологический анализ /Л.Я.Дорфман, В.Н. Дружинина, К.Коростелянин, А.Либин (ред.). – М.: Смысл, 1998. – 309 с.

14. Студенікін А.А. Вплив когнітивного стилю особистості на процес спілкування: Автореф.дис.канд.психол.наук. 19.00.01 / Інститут психології ім.Г.С.Костюка АПН України. – Київ, 1999. – 19 с.

15. Холодная М.А. Когнитивные стили как проявления своеобразия индивидуального интеллекта: Учеб.пособие. – К., 1990. – 75 с.

16. Холодная М.А. Когнитивные стили. О природе индивидуального ума. 2-е изд. – СПб: Питер, 2004. – 314 с.

17. Шкуратова І.П. Когнитивний стиль и общение. – Ростов-на-Дону: Изд-во Ростовского пед.ун-та, 1994. – 156 с.